

ÍNDIX

PRÒLEG	9
I. INTRODUCCIÓ.....	13
II. CAPTIUS DE LA GLÒRIA: LA GUERRA I LA MEMÒRIA.....	19
La guerra que havia d'acabar amb totes les guerres.....	19
La interiorització del patriotisme	26
1914-1918: The Pity of War. El procés d'articulació cultural de l'experiència bèl·lica.....	34
Siegfried Sassoon i les memòries de George Sherston	40
III. EL MÓN ABANS DE LA GUERRA: L'IDIL·LI VICTORIÀ.....	49
El restabliment del passat: l'evocació idíl·lica.....	49
L'educació sentimental d'un aspirant a caçador	56
Love and Death: la formació simbòlica	74
Els símbols convencionals	78
Els símbols idiolectals.....	84
IV. LA DESCOBERTA D'HARMAGEDON. EL REPERTORI ANTIÈPIC I LES ESTRATÈGIES SATÍRIQUES.....	89
El testimoniatge del combatent	89
Les escenes bèl·liques: les batalles del Somme i d'Arras.....	97
La batalla del Somme	103
La batalla d'Arras	108
L'esfondrament de l'idil·li: l'articulació de les estratègies satíriques	113
Crisi, epifania i conversió de Sherston: l'autoparòdia	115
Crisi.....	122
Epifania i conversió	123

El comentari sarcàstic com a antídote de la mistificació guerrera: militars, clergues i periodistes	127
Soldats contra civils	133
Els relats intercalats	136
V. LA FICCIÓ AL SERVEI DE LA MEMÒRIA.....	143
Les digressions: l'experiència vivencial del narrador.....	143
El pacte autobiogràfic i el joc de la identitat	156
Memòries de guerra. Una breu vindicació de la seva pertinença en el debat literari del Modernism.....	171

PRÒLEG

Amb la Primera Guerra Mundial la revolució industrial es manifesta plenament en l'àmbit dels conflictes bèl·lics. La nova maquinària de guerra trenca la tradició de la batalla decisiva i genera, en canvi, un estancament mortífer, un enfangament destructiu, al cor de la vella Europa. S'inaugura el segle de la megamort, de les innovacions tecnològiques aplicades a guerres capaces de produir quantitats de morts a escala industrial. Els que van viure i sobreviure aquesta experiència hi van situar una línia divisòria: entre passat i present, entre civils i soldats, entre els gemecs de la carn de canó i la verboricitat pomposa de polítics i generals, entre les misèries del combat i els grans conceptes abstractes amb majúscula. Després d'allò, el vell dictum "Dulce et decorum est pro patria mori" sonava, com va assenyalar Wilfred Owen, a pura retòrica malèvola. Els supervivents tenien un problema de llenguatge. Robert Graves el resumeix amb una anècdota personal. Quan arriba, ferit, a l'estació de Waterloo observa la cridòria histèrica de la massa cada cop que surt una lli-tera del tren. Enmig del mar de banderes i crits patriòtics, Graves entreveu la figura del seu pare. L'home fa saltironets sobre un peu, agita el paraigua i crida com el que més. El fill sent vergonya del pare: "Als soldats que retornàvem, Anglaterra ens resultava un lloc estrany. No podíem entendre aquella excitació desfermada per la guerra, aquell desfogament

pseudomilitar tan general. Els civils parlaven una llengua estrangera. Vaig adonar-me que era del tot impossible poder parlar seriosament amb els meus pares.”

Aquest conflicte de llenguatges és fruit de l'experiència del soldat que, enmig de la intensitat de la destrucció en el front occidental i de les noves condicions de la guerra, pateix una fragmentació de les unitats d'espai i temps, i una desintegració de la identitat individual. D'alguna manera, els que malden per transformar el trauma en manifestació estètica se saben abocats a trobar estratègies narratives noves, a regenerar el llenguatge en l'intent d'expressar realitats sense precedents, a cercar en les arrels del potencial creatiu mecanismes consolatoris per assumir la pèrdua d'aquella terra gastada a causa de l'enormitat del desastre. Els que ho viuen en primera línia, com Owen, només es veuen amb cor d'escriure un rèquiem generacional, d'alertar les noves generacions i de recordar que, en les guerres, l'única poesia que pot tenir algun sentit és la de la compassió i de l'elegia. Els que, com T. S. Eliot, ho viuen des de l'alta cultura i la torre de vori, transformen aquell horror col·lectiu en un manifest poètic, en gèneres i formes que apunten —com el seu poema llarg *La terra gastada*— a llenguatges experimentals que indaguen en la inevitable qualitat fragmentària i anònima de la vida després de la Gran Guerra. L'experiència bèl·lica entre el juliol de 1914 i el novembre de 1918 marca el desenvolupament de l'anomenat Modernism (experimentació, avantguarda) en la literatura anglosaxona. Davant la futilitat d'un desastre colossal que no ha servit per arreglar res, el Modernism opera en base a un postulat fundacional: posar ordre artístic al caos de la vida moderna. Durant uns anys el corpus literari es deixarà de didactismes o de pretensions transformadores. Ara n'hi haurà prou, i encara gràcies, amb la funció d'oferir ordre, almenys, en la ficció.

Siegfried Sassoon és dels primers que donen forma literària a aquestes tensions i dualitats i, fins a l'any 1920, esdevé un dels poetes centrals en la poesia que associem a la Primera Guerra Mundial. Després, es dedica a la prosa memorialística. La importància del llibre que el lector té a les mans, però, rau en la naturalesa de la recerca de Mireia Llorens. D'entrada, perquè estem davant d'un estudi pioner,

en l'àmbit de les llengües peninsulars, sobre la literatura anglesa vinculada a l'experiència d'aquella guerra. L'autora d'aquest estudi rigorós parteix de l'anàlisi minuciosa de la prosa autobiogràfica més interessant de Sassoon, la trilogia de les memòries de George Sherston (*Memoirs of a Fox-Hunting Man*, *Memoirs of an Infantry Officer* i *Sherston's Progress*), i és a partir d'aquesta indagació sense apriorismes que arriba a les seves conclusions, més enllà de les convencions pròpies de les històries "lineals" de la literatura o dels nominalismes acadèmics. Llorens, gràcies a un estudi de cas centrat en les estratègies narratives de l'autor, descobreix fins a quin punt Sassoon crea un artefacte literari (una autoficció) que activa, de manera precursora, els mecanismes del gènere autobiogràfic amb plena consciència de confrontar història i memòria, veritat i ficció. Aquest llibre —que complementa l'estudi anterior de l'autora sobre T. E. Lawrence publicat el 2004— constitueix una informada i original relectura de l'obra de Sassoon, una figura que veiem, ara, marcada per la influència romàntica (la de la tradició wordsworthiana) i per l'experiència de la guerra, però que cal valorar també com la d'un narrador que es val de tècniques fictionals per renovar el gènere del relat autobiogràfic (com ho faran, més endavant, en relació amb la guerra del Vietnam, els representants del Nou Periodisme o de la novel·la no ficcional).

L'obra de Mireia Llorens, feta des de la perifèria dels circuits acadèmics, demostra fins a quin punt l'excel·lència en la recerca depèn crucialment, encara, del treball honest i el talent personal.

Miquel BERGA
Facultat d'Humanitats
Universitat Pompeu Fabra

I. INTRODUCCIÓ

Aquest llibre és fruit de la tesi doctoral llegida a la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona, el mes de gener de 2005, amb el títol *L'experiència bèl·lica de Siegfried Sassoon i l'autobiografia de George Sherston: el compromís ètic i la vocació literària*.¹ El seu precedent més immediat va ser el treball d'investigació, presentat l'any 1998 a la mateixa universitat, centrat en el relat de T. E. Lawrence, més conegut com Lawrence d'Aràbia, *The Seven Pillars of Wisdom*.² Va ser aquest personatge britànic tan fascinant qui em va impulsar a llegir l'obra del seu amic Siegfried Sassoon. En una carta de l'any 1928, adreçada a Robert Graves —també excombatent de la Primera Guerra Mundial i amic de tots dos—, després que aquest li fes arribar un exemplar de *Memoirs of a Fox-Hunting Man* [Memòries d'un caçador de guineus], Lawrence va escriure el següent:

[...] Qualsevol pot captar la lletjor de la vida, però fer que allò delicadament bell ho sigui sense caure en la

1. El director de la tesi va ser el doctor Miquel Berga, mentre que el tribunal estava format pels professors Jenaro Talens, Salvador Oliva, Antonio Monegal, Xavier Pla i Andrew Monnickendam. Es pot consultar l'esmentada tesi, així com la bibliografia completa utilitzada que no s'ha inclòs en aquest llibre, al web: <www.tesiexarxa.net>.

2. Aquest treball es va publicar l'any 2004 a l'editorial Biblioteca Nueva amb el títol *Autobiografía y ficción épica. Lectura de T.E. Lawrence*.

sensibleria... aha, en això destaca el poeta. Fixeu-vos en les *Memoirs of a Foxhunting Man* i veureu com coses màgicament senzilles, com les aus, recobren vida, sobre el paper, especialment en el cas de Sassoon, sense forçar les paraules, però sense caure en obvietats.³

Resulta simptomàtica aquesta apreciació de la bellesa, associada, sens dubte, a un gust estètic i literari de tradició romàntica que impregna el primer volum de les memòries de George Sherston, alter ego de Sassoon, però també, tot i que de manera diferent, l'obra magna de Lawrence. En efecte, la història de la Revolta Àrab que va tenir lloc al Pròxim Orient durant la Primera Guerra Mundial parteix de la recreació d'un món homèric on la lluita dels guerrers àrabs, amb Lawrence al capdavant, constitueix el substrat literari d'una èpica tan anacrònica com captivadora. Mentre que l'anacronisme que es desprèn de l'idil·li rural dels terratinents, caçadors o jugadors de criquet que Sassoon retrata en el seu llibre esdevé un compendi de les virtuts victorianes d'una suposada Arcàdia condemnada a desaparèixer. En tots dos casos, però, l'autèntic argument literari que dirigeix la reflexió autobiogràfica d'aquests autors és l'esfondrament d'aquest univers elisi amb tot el que això comporta. De la mateixa manera que el relat de Lawrence desvetlla la impostura i la traïció de Gran Bretanya respecte de la causa àrab, alhora que mostra com la pèrdua de l'honor aboca el protagonista a un procés lacerant de culpabilitat i autodestrucció, la trilogia autobiogràfica de Sassoon s'acull a un procés similar: la destrucció de l'idil·li i la transformació radical dels ideals patriòtics de Sherston a causa de la guerra. En aquest sentit, la descripció del front occidental divergeix profundament de l'oriental en el coneixement atroç de la pràctica militar. Les batalles que es van lliurar a les trinxeres de França van tenir un impacte traumàtic sense precedents en l'experiència cultural de la guerra. La singularitat sinistra de la Gran Guerra en comparació amb els conflictes anteriors es va sustentar sobretot en la dimensió grotesca i inclement de la catàstrofe confirmada

3. Carta a Robert Graves, 6/11/1928, T.E. Lawrence. *The Selected Letters*, ed. Malcolm Brown (1988), New York, Paragon House, 1992, p. 388.

en xifres i en l'avenç de la industrialització de la tecnologia bèl·lica. L'enorme cost de morts i ferits, el nombre de països implicats, els paisatges espantosament arrasats, les tones d'artilleria i indústria armamentística utilitzats... tot plegat va significar el terrible preludi de la guerra moderna en la pitjor de les accepcions. Una tipologia de combat que va trasbalsar absolutament els ideals patriòtics i marcial que havien esperonat l'allistament de milers de voluntaris britànics. Les imatges dels joves civils, convertits temporalment en soldats, que, en els primers moments del conflicte, marxen somrients entre els paratges rurals del Somme contrasten patèticament amb el paisatge després de la batalla: les vastes extensions d'una terra erma i devastada, limitada en la seva comunió amb el cel per la intrusió d'infinat de creus.

L'Armistici, el novembre de 1918, va sentenciar la fi dels quatre anys d'hostilitats, amb el cost de més de vuit milions i mig de morts i vint-i-un milions de ferits, i amb una Europa especialment commocionada. Gran Bretanya i França, sobretot, van apuntalar la recuperació moral dels seus països en la sacralització de la memòria als caiguts i el reconeixement del seu sacrifici. El Somme, com també Verdun, es van convertir en els epítoms del Leviatan de les trinxeres del front occidental i, posteriorment, en les seues més importants del recorregut moral de la commemoració del dol col·lectiu. Un itinerari actualment visitable a la Picardia que, des de l'Historial de la Grande Guerre a Perónne fins al Centre d'Interpretació de Thiepval, passant pels centenars de cementiris del Somme, perfectament indicats i curosament preservats, confirmen com l'empremta universal de la conflagració té una contrapartida estrictament individual en cada làpida, inscripció i monument de cada petit poble. En el silenci solemne, gairebé místic, i la distribució minuciosa dels arbres i les flors —amarats per una pluja persistent— que vetllen les tombes dels soldats, es revela fins a quin punt la memòria autobiogràfica d'un escriptor com Sassoon és indissociable d'una determinada interpretació de la cultura de la guerra com és el discurs antibel·licista per antonomàsia. Un tipus de representació en què s'imposa la voluntat apologètica i lacerant per preservar la memòria dels morts i, en definitiva, apuntalar-la, en un esforç sempre dolorós, amb l'autoritat d'una vivència que

no pot ni vol renunciar a mostrar la naturalesa sinistra del combat, autèntica antítesi de l'èpica dels mites nacionals que és contumaçment bandejada.

Ara bé, de la mateixa manera que es qüestiona l'èpica guerrera per donar compte d'una apreciació més realista i humana de l'enfrontament de l'home amb la virulència de la maquinària mortífera, també s'esvaeix aquella percepció romàntica i alhora nostàlgica de l'ídil·li rural britànic previ a 1914. El jo autobiogràfic esdevé aleshores una presència constant i distorsionadora que, en comptes de sancionar l'experiència torbadora de la guerra, posa de manifest la inadequació dels mots per transcriure-la fidelment. En el recorregut que emprèn la memòria per recuperar aquest passat i llegar-lo a futures generacions, s'hi creua amb contundència la voluntat artística de construir un relat perdurable, però al mateix temps per afirmar un compromís ètic amb la veritat. El resultat és un tipus d'autobiografia que es desvia dels models vuitcentistes per incórrer en contínues transgressions dels límits narratius entre ficció i realitat, entre memòria i oblit, entre la recuperació dels avatars personals de la guerra i l'emoció present d'aquest retorn al passat.

En aquest sentit, aquest llibre representa un esforç per situar aquests relats bèl·lics i autobiogràfics dins del moviment estel·lar del període d'entreguerres que fou el Modernism, capitalitzat sobretot per artistes com T. S. Eliot, J. Joyce o V. Woolf, entre molts altres, i no pas com una raresa circumstancial propiciada per la participació d'homes de lletres al front. Tot i que la narració bèl·lica va gaudir en el seu moment d'un gran reconeixement per part del públic i de la crítica, la seva rellevància literària va quedar eclipsada a posteriori per les grans icones d'aquest gran moviment cultural. Una valoració que, certament, parteix d'una determinada concepció del cànon literari i que no té en compte suficientment com algunes d'aquestes històries sobre el que va suposar la Gran Guerra van contribuir a envigorir la ficció narrativa del segle xx. És per això que s'ha atorgat una especial atenció a l'anàlisi del text autobiogràfic de Sassoon a fi de mostrar com les estratègies ficcionals poden ser una eina fonamental que, lluny de restar credibilitat al testimoniatge d'uns fets històrics, contribueixen a tibar els

límits de la referencialitat i estendre el llenguatge a l'esfera de la construcció imaginativa. De fet, molta de la producció literària en prosa del període d'entreguerres va adoptar la forma autobiogràfica com a mitjà d'exploració de la ficció narrativa. Aquesta inflexió en l'art literari va propiciar una efervescència a Europa de formes autobiogràfiques com els dietaris, reflexions, autobiografies i memòries, amb una composició narrativa caracteritzada per la preeminència personal i la flexibilitat formal. En aquest context, la literatura bèlica hi té un paper cabdal, en el sentit que va emergir com una nova forma de crear ficcions o, si es vol, de creació de noves ficcions que tindrà ressonàncies evidents amb altres experiments literaris com el Nou Periodisme nord-americà respecte de la guerra del Vietnam.

No voldria concloure aquesta breu introducció sense deixar constància, encara que succincta, d'alguns agraïments a diferents persones que han fet possible aquesta investigació. A Miquel Berga, director de la tesi, pels seus consells i sentit de l'humor, sense els quals tot hagués estat més àrid i feixuc. A Àngels Santa per donar-me l'oportunitat de fer conèixer l'obra i el personatge de Sassoon. A en Pere i en Neil per la traducció, i a en Salvador Oliva per la seva traducció imprescindible dels poemes i per orientar-me amb el seu mestratge i saber fer. I, finalment, a en Jordi, el meu company, per la seva intel·ligència, suport i paciència durant els anys en què hem intentat compatibilitzar treball, estudi i família. I, també al nostre fill, Eduard, que va viure dins meu la lectura de la tesi i que, un cop en el món, ha estat la vida mateixa.